

6123
Bağdat Paketi
020088

UZER, Umut & UZER, Ayşe. Diverging perceptions of the Cold War: Baghdad Pact as a source of conflict between Turkey and the nationalist Arab countries. *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılığı. The Turkish Yearbook of International Relations*, 36 (2005) pp. 101-118.

01 Mayıs 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖRÜMÜN

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 HAZ 2005

691 YEŞİLBURSA, Behçet Kemal. *The Baghdad pact: Anglo-American defence policies in the Middle East, 1950-1959.* London: Cass, 2005 (Cass Series: Military History and Policy, 18). 287pp.

Bagdat Pakti

BAGDAT PAKTI 22 OCAK 1981

BL, II, 1192-3

ABr, III, 175-6

ML, II, 53

Bagdat Pakti

Yaşar CANATAN

Tarih

Doktora

Tez

1930-1958 Döneminde Türk-İrak Münasebetleri ve Bağdat Pakti

Danışmanı: Doç.Dr. Ali AKTAN

Erciyes Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi (Tarihsiz).

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
08 HAZİRAN 1996

- Bagdat Pakti

2848 WRIGHT, E. Defence and the Baghdad Pact. *Pol. Q.* 28 (1957), pp. 158-167

2838 STEVENS, G. G. Arab neutralism and Bandung. *MEJ* 11 (1957), pp. 139-152

- Bandung
- Araplar
- Bagdat Pakti

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

27 OCAK 1994

MISIR

3916 PERLMANN, M. Egypt versus the Baghdad Pact. *MEA* 7 (1956), pp. 95-101

BAGDAT PAKTI

Mısır Bagdat Pakti'na
Karşı

- Bagdat Pakti

2824 REMBA, O. The Baghdad Pact: economic aspect. *MEA* 9 (1958), pp. 131-140

Bagdat Pakti

0481 Yeşilbursa, Behçet Kemal. *The Baghdad pact: Anglo-American defence policies in the Middle East, 1950-1959 / Behçet Kemal Yeşilbursa.* London; New York: Frank Cass, 2005. - XVI, 287 p. : gráf. ; 24 cm. - (Cass series: Military history and policy) Bibliografía: p. [269]-279. - Índice
1. Estados Unidos - Relaciones - Oriente próximo - 1945-1962 2. Oriente próximo - Relaciones - Estados Unidos - 1945-1962 3. Militarismo - Estados Unidos
327(73:5-011)"1945/1962"
327(5-011:73)"1945/1962"
355.015(73)
ICMA 4-53707 R. 59483

AGU 2007

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- BAGDAT PAKTI

17636 A historic defence pact. The Iraqi-Turkish treaty signed in Baghdad on February 24, 1955. *Rev. droit int. Moyen-Orient* 4 (1955), pp. 375-380

Bir Sıra Tarih Savunma
Pakti. Bagdat, Eylül 24,
1955 İngilizce İtaliya-Türkiye
Anlaşması

- Bagdat Pakti

2771 MARTÍN DE LA ESCALERA, C. Fallos del Pacto de Bagdad. *Polit. int.* 38 (1958), pp. 119-125

2783 PERLMANN, M. Bagdad—Gaza—Bandung. Stormy days around Israel. *MEA* 6 (1955), pp. 141-151

- Bagdat Pakti
- Bandung

2783 PERLMANN, M. Bagdad—Gaza—Bandung. Stormy days around Israel. *MEA* 6 (1955), pp. 141-151

- Bagdat Pakti
- Bandung

- Bağdat Paktı

12 OCAK 1996

4480

Bağdat Paktı. JAFER, Jawad. Bil. Uz. Gazi Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988. 109s.
Danışman: Prof.Dr.Hasan Köni.

BAĞDAT PAKTI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1
5
9
WT 13/9/89

120

Tf. 10

132

Konferanslar :

1955 BAĞDAT PAKTI*

İSMAİL SOYSAL**

GİRİŞ

Bağdat Pakti diye anılan "Karşılıklı İşbirliği Andlaşması" (Treaty of Mutual Cooperation) Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955'de Bağdat'ta imzalanmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliğinin Ortadoğu'da yaratabileceği tehlikeyi karşılamak üzere bir bölgesel savunma pakti yapılması için, 1947 yılından başlayarak, önce İngiltere kimi temaslar yapmıştı. Daha sonra İngiltere, ABD, Fransa ve Türkiye sorunu birlikte ele almışlardı. Böyle bir örgüte bu dört devletin yanı sıra, İran, Pakistan ve, başta Mısır olmak üzere, bölgedeki başlıca Arap devletlerinin de katılımı öngörülüyordu. Ne var ki, Filistin'de 1948'de İsrail devleti ortaya çıkınca Arap devletleri asıl tehlikeyi orada görüyor, İsrail'in kurulmasını destekleyen ABD ve eski mandater devletler İngiltere ile Fransa'ya güven duymuyordu. Ayrıca, Mısır Süveyş Kanalı bölgesindeki İngiliz kuvvetleri geri çekilmedikçe İngiltere ile herhangi bir siyasal işbirliğine girmek istemiyordu. Öte yandan, 1950'de İsrail'i tanıyan Türkiye'nin Ortadoğu'da Batılılarla birlikte hareketi de Araplarca iyi karşılanmamıştı. Nitekim 1949'da NATO kurulup 1951'de Türkiye'nin de ona katılımı kesinleşince, ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye, Ortadoğu savunması işine bir çare olarak, 13 Ekim 1951'de Kahire'ye, başta Mısır olmak üzere başlıca Arap ülkelerinin de katılacağı bir Ortadoğu Komutanlığı (Middle East Command) kurulmasını önerdiğinde, Mısır bunu reddetmişti. Bunun üzerine, bu dört devletin, Araplarca daha iyi karşılanabileceği umuduyla, yalnız "ortak planlama" temeline dayalı, daha esnek bir Ortadoğu Savunma Örgütü (Middle East Defense Organization-MEDO) önerisi de bir sonuç vermemiştir.

Oysa, ABD Sovyet tehdidine karşı bu bölgede kesinlikle bir savunma örgütü kurulmasını istiyordu. Bu amaçla yeni bir formül arayan ABD Dışişleri Bakanı Dulles, 1953 mayısında Ortadoğu'ya bir gezi yapacaktı.

* XI. Türk Tarih Kongresi'ne bildiri olarak sunulmuştur.

** Em. Büyükelçi, Türk - Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı.

24 AGUSTOS 1993

BAĞDAT PAKTI KİTAP
SONRA GİLEN DOKÜMAN

Makdisi. "Muslim Institutions of Learning in Eleventh Century Baghdad." *BSOAS* 24, 1961, pp. 1-56. K. A. C. Creswell, *Early Muslim Architecture*, 2 vols., Oxford, 1940. A. A. Duri, "Baghdad," *EP*². H. Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates*, London, 1986. J. Lassner, *The Topography of Baghdad in the Early Middle Ages*, Detroit, 1970. G. Le Strange, *Baghdad during the Abbasid Caliphate*, London, 1900. M. Morony, *Iraq after the Muslim Conquest*, Princeton, 1984. D. Sourdel, *Le vizirat abbaside*, 2 vols., Damascus, 1959-60, passim.

(H. KENNEDY)

BAGHDAD PACT, popular name for the 1955 pro-Western defense alliance between Turkey, Iraq, Iran, Pakistan, and the United Kingdom. At the height of the Cold War, the Middle East, with strategic bases bordering the Soviet Union, vital communications links, and significant oil wealth, represented a valuable region for Western interests. Initial attempts to align the emerging states in the area to Britain and the United States having failed (Anglo-Egyptian Treaty of 1936 and Anglo-Iraqi Treaty of 1930), London and Washington initiated a sequence of well-known agreements, including the treaty of "friendship and cooperation for security" between Turkey and Pakistan (2 April 1954); the "military assistance" understanding between Iraq and the U.S. (21 April 1954); the Turkish-Iraqi "mutual cooperation pact" (24 February 1955); the special agreement between Iraq and Britain (5 April 1955) which amalgamated the political-military bloc of pro-Western regimes into the Baghdad Pact (Khadduri, pp. 309-24).

The Pact's purpose was the "maintenance of peace and security in the Middle East region" (Preamble) and called on member-states to "cooperate for their security and defense" (Article 1) and to "refrain from any interference whatsoever in each other's internal affairs" (Article 3). "Open for accession to any member of the Arab League or any other state actively concerned with the security and peace in this region" (Article 5), the American-engineered alliance was intended to satisfy several objectives (Europa, p. 102). It appealed to its members for very different reasons although the rising influence of the Soviet Union and that of Arab nationalism, were widely shared. By agreeing to this treaty, Turkey improved its relations with Western powers and Iraq strengthened its position vis-à-vis Egypt (Gallman, pp. 21-65). Iraq, as the original opponent of Arab nationalism, goaded Cairo to stand in the way of the pro-Western alliance. Yet, London's membership, intended to replace its 1930 preferential treaty which was about to expire, disappointed many Arab leaders, especially Gamal 'Abd-al-Nāṣer, who hoped for a neutral Arab bloc between the West and the USSR. Nāṣer opposed the Pact because he perceived it as a threat to his foreign policy objectives and as a tool geared to serve Western political and economic interests. Cairo also feared that such an alliance would isolate Egypt and strengthen the pro-British regime of

Nūrī al-Sa'īd in Baghdad. Egyptian-instigated agitations against contemplated membership by Jordan and Lebanon were partially responsible for the disturbances in both countries in 1956 and 1957 leading the U.S. and Britain to intervene militarily. The Iraqi premier considered the Pact as a vindication of his source of power and to demonstrate his allegiance to the West broke diplomatic relations with Moscow in January, 1955. For Pakistan, the Pact was intended to balance relations with India and help it benefit from Western economic largesse. Iran, having abandoned its tradition of third-power policy and having disregarded Prime Minister Moṣaddeq's experiment with a neutralist approach, wished to align itself with the West. Yet, despite the shah's unquestionable sense of Soviet and Communist danger, he saw a unique opportunity in the alliance for the preservation of his throne (Ramazani, 1975, p. 276).

After the application of the Eisenhower Doctrine in 1958, opposition to the alliance in the Northern Tier emerged among indigenous nationalist groups. The U.S., having joined the Pact as an Associate member in 1956, exercised great influence in the Economic and Counter-Subversion Committees but received a severe jolt when, in July, 1958, a bloody army revolt overthrew the pro-Western Hashemite monarchy of Fayṣal II, bringing into power the revolutionary Qāsem regime. The Shah of Iran was shaken, fearing a similar fate for himself and viewing the upheaval in Baghdad as a "clear and imminent" source of threats to regional stability (Ramazani, 1975, p. 281). Iraq's consequent withdrawal from the Pact, henceforth the Central Treaty Organization (CENTO, q.v.), led to the transfer of the International Secretariat from Baghdad to Ankara, Turkey. In the wake of the Pact's demise, the U.S. signed several defense treaties with Iran, Turkey, and Pakistan, guaranteeing their security against foreign aggression.

Bibliography: The Baghdad Pact: Origins and Political Setting, London, 1956. *Europa-The Middle East, 1960*, London, 1960, pp. 99-102. Waldemar J. Gallman, *Iraq under General Nuri*, Baltimore, 1964, pp. 66-87. Majid Khadduri, *Independent Iraq, 1932-1958: A Study of Iraqi Politics*, London, 1960, pp. 307-50. R. K. Ramazani, *The Northern Tier: Afghanistan, Iran, and Turkey*, New York, 1966, pp. 117-23. Idem, *Iran's Foreign Policy, 1941-1973: A Study of Foreign Policy in Modernizing Nations*, Charlottesville, 1975, pp. 274-78.

(J. A. KECHICHIAN)

BAGINA, BAGINAPATI, reconstructed Old-Iranian words. The first designates a temple housing a cult image (from *baga*- "god," "image of a god" + suffix *-ina*- "belonging to"); the second, the master of such a temple.

The form and meaning of both words are obvious from their descendants in various Middle-Iranian languages: Parthian (loanword in Armenian) *bagin* "pagan sanctuary" (the early Arm. historians list seven *bagink*).

-Bagdat Pakt, (TMM)

حلف بغداد (أكتوبر ١٩٧٠)

جهاد مجيد محيي الدين (إشراف: أ.د. أحمد عبد الرحيم مصطفى)
تكلم الباحث في الفصل الأول عن «أهمية الشرق الأوسط والمصالح
والاستراتيجية للدولة الأوربية في الشرق الأوسط» من حيث تحديد معنى الشرق
الأوسط والأهمية الاستراتيجية والاقتصادية للشرق الأوسط وكذلك «مصالح
واستراتيجية بريطانيا والولايات المتحدة والاتحاد السوفيتي بالمنطقة» .

أما الفصل الثاني فيضم «سياسة الأحلاف ووسائل دول الغرب بعد الحرب
العالمية الثانية» وتناولنا فيه «سياسة الأحلاف الغربية» وسياسة الأحلاف في المعسكر
الشرقي» وشرح «مجموعة مشاريع دول الغرب في التضييق علي الاتحاد السوفيتي»
ومنها «مشروع التصريح الثلاثي ومشروع القيادة المتحالفة للشرق الأوسط،
ومشروع الحزام الشمالي» .

أما الفصل الثالث فقد خصص للبحث في «أهمية العراق الاستراتيجية ،
والعلاقات السياسية بين العراق وأعضاء الحلف قبل انعقاده ، وكذلك الأوضاع
السياسية الداخلية في العراق والظروف والتمهيدات لعقد ميثاق بغداد - أنقرة» .
وفي الفصل الرابع تحدث الباحث بشيء من الإسهاب عن توقيع الاتفاق
العراقي - التركي في ٢٤ فبراير (شباط ١٩٥٥) «ميثاق بغداد - أنقرة» وأسباب
دخول العراق فيه وانضمام بريطانيا والباكستان وإيران إلى الحلف . في حين أفرد
الفصل الخامس للحديث عن «موقف الشعب العراقي من الحلف» و«موقف
الدول العربية» وكذلك موقف الدول العظمى وموقف إسرائيل من الحلف.

وفي الفصل السادس تم تحليل «أهداف الحلف ومبادئه» وتوضيح «منظمات
الحلف ونشاطه» وكذلك اجتماعات مجلس حلف بغداد .

أما الفصل السابع فقد خصص للحديث عن «سقوط حلف بغداد» وقام
الباحث بدراسة عن «مؤتمر بانديونج ومحاربة الأحلاف وأثره في فشل حلف
بغداد» وموقف دول حلف بغداد من الأزمة اللبنانية لسنة ١٩٥٨ «وأثر ثورة
١٤ يوليو (تموز ١٩٥٨) في العراق علي الحلف» وكذلك «انسحاب العراق
رسمياً من الحلف» .

أما القسم الخاص بالملاحق فقد تمثل في مجموعة الوثائق والخطب والنصوص
والبيانات العربية المنشورة والمتعلقة بموضوع البحث .

كلية الآداب قسم التاريخ

جامعة عين شمس ، التقرير العلمي ، ١٩٦٠ - ١٩٧٠ (ماخصات رسائل
الماجستير والدكتوراه التي منحتها الجامعة من سنة ١٩٦٠ - ١٩٧٠) ، الجزء الاول رسائل
الماجستير ، القاهرة ١٩٧٣ ، IRCICA KTP. 9650/1

20 MAYIS 1996

MADE KAYIHLANLIKAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد دوازدهم، تهران، ۱۳۸۳

Baghdad Paketi

ترجمه ابوتراب نوری، به کوشش حمید شیرانی، اصفهان، ۱۳۶۳ ش؛ حمدالله مستوفی، نزه القلوب، به کوشش لسترنج، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ خطیب بغدادی، تاریخ بغداد، بیروت، ۱۹۸۵ م؛ دینوری، احمد، الاخبار الطوال، بغداد، ۱۹۵۹ م؛ رشیدالدین فضل الله، جامع التواریخ، به کوشش محمد روشن و مصطفی موسوی، تهران، ۱۳۷۳ ش؛ طبری، تاریخ؛ گیرشمن، رمان، هنر ایران در دوران پارتی و ساسانی، ترجمه بهرام فره‌وشی، تهران، ۱۳۵۰ ش؛ مسعودی، علی، مروج الذهب، به کوشش محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دارالفکر؛ مقدسی، محمد، احسن التقاسیم، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۰۶ م؛ یاقوت، معجم البلدان، بیروت، ۱۹۵۶ م؛ یعقوبی، احمد، «البلدان»، همراه الاعلاق النقیسه (نک: هم، این رسته)؛ همو، تاریخ، بیروت، ۱۳۷۵ ق/۱۹۵۶ م؛ نیز:

El-Ali, S. A., «The Foundation of Baghdad», *The Islamic City*, Oxford, 1970; *Architecture of the Islamic World*, ed. G. Michell, London, 1987; Buckingham, J. S., *Travels in Mesopotamia*, London, 1827; Creswell, K. A. C., *Early Muslim Architecture*, New York, 1979; *The Dictionary of Art*, London/New York, 1997; Herzfeld, E. and F. Sarre, *Archäologische Reise im Euphrat-und Tigris-Gebiet*, Berlin, 1920; Hillenbrand, R., *Islamic Architecture*, Edinburgh, 1994; Lassner, J., «The Caliph's Personal Domain», *The Islamic City*, ed. A. H. Hourani and S. M. Stern, Oxford, 1970; Le Strange, G., *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford, 1983; Porter, R. K., *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylon*, London, 1822. فاطمه کریمی

بغداد، پیمان، پیمانی امنیتی و دفاعی که در ۱۳۳۴ ش/۱۹۵۵ م میان کشورهای ایران، ترکیه، عراق، پاکستان و انگلستان بسته شد و در ۱۳۳۸ ش/۱۹۵۹ م پس از خروج عراق از آن، به پیمان «ستوت» تغییر نام یافت.

پس از جنگ جهانی دوم، آرایش سیاسی و نظامی نوینی در جهان پدید آمد که بزرگ‌ترین جلوه بیرونی آن تقسیم جهان به دو بلوک یا قلمرو شرق و غرب و بروز جنگ سرد میان این دو بلوک بود. غرب برای جلوگیری از گسترش نفوذ کمونیسم، بر آن شد تا کمربندی دفاعی گرداگرد بلوک شرق ایجاد کند. پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) و آن‌گاه پیمان سی‌تو، بخشی بزرگ از این کمربند دفاعی را، از قاره آمریکا و اروپا تا حدود خاور دور، در برمی‌گرفت. میان کشورهای عضو این دو پیمان، تنها یک فاصله وجود داشت تا کمربند محاصره اتحاد شوروی را کامل کند (نک: جعفری، ۲۲۱؛ منصور، ۴۹)؛ از این رو، آمریکا نخست کوشید تا با همکاری کشورهای انگلستان، فرانسه و ترکیه، به ایجاد و گسترش یک خط نظامی - دفاعی در خاورمیانه با مشارکت کشورهای عرب منطقه بپردازد، به گونه‌ای که سراسر خاورمیانه را پوشش دهد و مقررماندهی آن در قاهره باشد.

در ۱۳۳۰ ش/۱۹۵۱ م این کشورها درباره تأسیس این خط دفاعی و دفتر فرماندهی مشترک خاورمیانه با مشارکت خود آنها پیشنهادی به مصر دادند (نک: شرابی، ۸۹؛ فونتن، ۱۷۹/۲-۱۸۰). پیوستن مصر به این پیمان از دو جهت برای غرب حائز اهمیت بود: یکی موقعیت سپاه‌گردانی کانال سوئز و اهمیت آن برای کشورهای غربی، و دیگر اینکه مصر در آن روزگار می‌رفت تا رهبری جهان عرب را عهده‌دار شود. پیوستن این کشور به چنین پیمانی، باعث اقبال دیگر کشورهای عربی به آن می‌شد، ولی مصر این پیشنهاد را نپذیرفت (نک: بحیری، ۲۴). آن‌گاه آمریکا تلاش دیگری آغاز کرد. در ۱۳۳۲ ش/۱۹۵۳ م جان

نقشه طاق‌بندی و سیستم روشنائی این خان در معماری اسلامی یگانه است (همانجا).

بغداد در ۸۰۳ ق/۱۴۰۱ م بار دیگر به دست تیمور ویران گشت و ساکنانش قتل عام شدند. پس از دوره‌ای رکود در ۸۱۳ ق/۱۴۱۰ م ترکمانان قره‌قویونلو، و در پی آنان آق‌قویونلوها بر آن تسلط یافتند. از سده ۱۰ ق/۱۶ تا ۱۳۳۵ ق/۱۹۱۷ م - جز در فاصله زمانی کوتاهی که حاکمان بغداد صفویان ایرانی بودند - این شهر تحت سیطره دولت عثمانی بود (اسکندریک، ۳۴/۱-۳۵).

تاورنیه در سده ۱۱ ق/۱۷ م بغداد را شهری با حصار از آجر تقریباً دایره وار، با برجهایی بزرگ به شکل دزهای کوچک، و خندقی بر گرد آن وصف کرده است. وی به ۴ دروازه شهر و پلی ۳۳ چشمه بر رود دجله که به دروازه شهر در این سمت متصل است، اشاره می‌کند (ص ۲۲۰). برتر نیز در سده ۱۳ ق/۱۹ م از یک پل ۳۳ چشمه رو به ویرانی سخن می‌گوید. وی از بغداد کهن در حومه شهر جدید (در کرانه خاوری آن) یاد می‌کند و می‌نویسد: بغداد جدید با خیابانهای متعدد و مغازه‌هایی در طول آنها حصار و برج و بارویی مستحکم و دروازه‌هایی استوار دارد و در دشت آن سوی حصار جدید آثار بناها و پشته‌های بی‌شماری که ویرانه‌ها را محصور کرده‌اند، به چشم می‌خورد. بر سطح پشته‌ها تکه‌های آجر و کاشی و نخاله‌ها پراکنده است که شکوه کاخهای گذشته را به یاد می‌آورد (ص II/255).

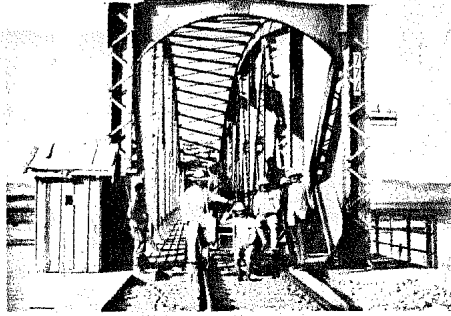
در همان سده باکینگم نیز شرح مفصلی از بغداد به دست می‌دهد: شهر در دشتی هموار در شمال خاوری دجله واقع شده است. دیواری که آن را محصور کرده، و در دوره‌های مختلف مرمت شده، آجری است و برجهایی مدور بزرگ در زاویه‌های اصلی آن، و برجهایی کوچک‌تر با فاصله‌های کم از یکدیگر در حدفاصل برجهای بزرگ قرار دارند. شهر دارای ۳ دروازه در جنوب خاوری، شمال خاوری و شمال باختری است. گرداگرد دیوار خندقی عمیق و خشک بدون سازه معماری قرار دارد. کنیه‌ای حاوی نام بانی دیوار «خلیفه ناصر» و تاریخ ۶۱۸ ق/۱۲۲۱ م بر شمالی‌ترین برج نصب شده است (ص 372-373).

باکینگم می‌افزاید: خیابانهای شهر باریک و بدون سنگ‌فرش، و عموماً در دو سوی آنها دیوارهای بدون پنجره است. «سرای» یا «کاخ پاشا» عمارت بزرگی در شمال باختری شهر، و نزدیک دجله، و کهن‌ترین مسجد شهر «جامع سوق الغزل» است. شهر بازارهای متعددی دارد که غالباً از خیابان مستقیم پهنی تشکیل یافته‌اند. بهترین آنها طاقی از آجر دارد، اما غالب بازارها دارای سقف مسطح تیرپوش هستند. خانه‌ها شامل اتاقهایی پیرامون یک حیاط داخلی، و سردابهایی برای اقامت در روزهای گرم تابستان‌اند. سر در ورودی خانه‌ها گرد یا مسطح، و دارای تزئینات آجری است (ص 374, 379-380).

ماخذ: ابن جبیر، محمد، رحله، بیروت، ۱۳۸۲ ق/۱۹۶۲ م؛ ابن جوزی، المتظم، حیدرآباد دکن، ۱۳۵۷ ق؛ ابن رسته، احمد، الاعلاق النقیسه، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۸۹۱ م؛ اسکندر بیگ منشی، عالم آرای عباسی، تهران، ۱۳۵۰ ش؛ اصطخری، مسالک الممالک، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۹۲۷ م؛ تاورنیه، ژان باتیست، سفرنامه،

1958'de yıkılmasından sonra kurulan Irak Cumhuriyeti'nin de başkenti oldu. Nüfus (1983 tah.) 3.400.000

Bağdat Demiryolu, ANADOLU-BAĞDAT DEMİRYOLU olarak da bilinir, İstanbul'u Bağdat'a bağlayan demiryolu. Daha sonra Basra'ya kadar uzatılan demiryolu, hava ve

Bağdat Demiryolu inşaatı; Fırat Irmağı üstünde bir köprü
Anadolu Yayıncılık Arşivi

karayolu taşımacılığının sürekli gelişmesiyle eski stratejik önemini yitirmişti.

Bağdat Demiryolu'nun Haydarpaşa-İzmit hattı, Osmanlı Devleti'nin kendi olanaklarıyla tamamlanarak 1873'te işletmeye açılmıştı. 1888'de bu hattın İzmit-Ankara ve Eskişehir-Konya uzantıları için Osmanlı hükümeti ile Almanların Deutsche Bank'ı arasında anlaşma sağlandı. Kurulan Anadolu Demiryolları Şirketi, toplam 931 km'lik bu hatları 1895'e değin tamamladı. Hatların işletme hakkını alan Deutsche Bank ile 1899'da yeni bir sözleşme imzalanarak Bağdat Demiryolu'nun ikinci aşaması için çalışmalara geçildi. Konya, Durak, Toprakkale, İslâhiye, Resulayn ve Bağdat'ta başlatılan yapım işleri 15 yıl sürdü. Bu iddialı ve pahalı yatırım, aslında Avrupa devletleri arasındaki diplomatik ve ekonomik rekabetin, Osmanlı topraklarına yansıyan sonuçlarıydı. Suriye'deki demiryolu ağının Fransızların elinde olması, Osmanlı Devleti ile yaklaşmayı öngören Almanya açısından Bağdat Demiryolu'nu önemli kılmaktaydı. Nitekim bu girişim Fransızları da harekete geçirerek kısa zamanda Yafa, Kudüs, Beyrut, Şam ve Halep ara bağlantılarının yapılmasına neden oldu. II. Abdülhamid de İslam dünyasında saygınlık kazanmak düşüncesiyle ulusal kaynaklara dayalı Hicaz Demiryolu(*) projesini gündeme getirdi. Bu yoğun rekabet ortamında, toplam 1.037 km'lik yeni hat 1910'da büyük ölçüde tamamlandı. Ama mali güçlükler ve Toroslar'da tünel açmanın getirdiği teknik sorunlar ilerlemeyi aşırı ölçüde yavaşlattı. Osmanlı Devleti, Almanya ve öbür İttifak Devletleri yanında I. Dünya Savaşı'na katılınca, demiryolunun stratejik önemi nedeniyle çalışmalar hızlandırıldı. 1918'de savaş bittiğinde hat, Bağdat'a birkaç yüz kilometre uzaklıktaki Nusaybin'e kadar tamamlanabilmişti. Öte yandan Bağdat'tan da 135 km'lik bir bölümü döşenmişti. Geri kalan son bölüm ve İran Körfezinin yakınındaki Basra limanına uzanacak olan ek hat, Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra kurulan Suriye ve Irak tarafından tamamlandı.

Bağdat Hatun (ö. 1335, Sultaniye, İran), güzelliğiyle ün yapmış İlhanlı sultanı.

İlhanlı melikü'l-ümera (beylerbeyi) Emir Çoban'ın kızıydı. 1323'te Emir Hasan Celayir'le evlendi. 1325'te Uçan Yaylasına gelen İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır onu

görerek güzelliğinden etkilendi ve babası Emir Çoban'dan Cengiz Yasası gereği istedi. Bu yasaya göre, hükümdarın istediği kadın, kocası tarafından kendisine verilmeliydi. Moğol törelerine olduğu kadar, şeriat hükümlerine de bağlılık duyan Emir Çoban bundan hoşlanmadı. Bir görüşe göre sultanla aralarının açılmasına da bu olay neden oldu. Kızını ve damadını sultandan uzaklaştırmak için Arran'a gönderen Emir Çoban 1326'da oğullarıyla birlikte öldürüldü.

Ebu Said Bahadır, bu kez de Kadı Mübarekşah'ı Emir Hasan Celayir'e göndererek Bağdat Hatun'u istetti. Emir Hasan da yasaya uyarak karısını boşadı ve hükümdara gönderdi. Bağdat Hatun, Ebu Said Bahadır üzerindeki büyük etkisiyle sarayın en gözde kadını oldu. Ebu Said Bahadır'ın annesi Hacıya Sultan, 1331'de Bağdat Hatun'un ilk eşiyle ilgisini kesmediği ve habarleştiği söylentisini yayarak onu gözden düşürdü. Soruşturma sonunda yasaya aykırı davranmadığı anlaşılınca, Bağdat Hatun eski saygınlığını yeniden elde etti.

Ebu Said Bahadır'ın, son yıllarında yeniden evlenmesiyle Bağdat Hatun eski gücünü giderek yitirdi. Hükümdarın 30 Ekim 1335'te ölmesinden sonra tahta çıkan Arpa Han onu Ebu Said Bahadır'ın ölümünden sorumlu tutarak öldürttü. Bağdat Hatun'un yaşamı Güngör Dilmen Kalyoncu'nun aynı adlı oyununa konu olmuştur.

Bağdat Köşkü, İstanbul'da Topkapı Sarayı içinde bulunan kâgir köşk. Ayrıca bak. Topkapı Sarayı.

Bağdat Okulu, İslam kitap resimleme sanatının önemli üsluplarından biri. 12. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmışsa da, 13. yüzyıldan eski örnekleri günümüze ulaşmıştır. Abbasi halifelerinin Bağdat'ta yeniden güçlendiği dönemde gelişen bu üslubun en belirgin özellikleri, genel bir tiplere yapmak yerine yüzlerde portre niteliğinde kişisel özelliklere yer vermesi, gündelik yaşamın ayrıntılarını aktarması ve hareket-

lilikti. Okulun çalışmaları Bağdat'ın 1258'de Moğollar tarafından yıkılmasını izleyen yaklaşık 40 yıl boyunca devam etti.

Bağdat Okulu minyatürlerinin ilk örnekleri, Dioskorides'in *De materia medica* adlı tıp yazılarının 1224 tarihli Arapça çevirisinde yer alan resimlerde (bu yazma kitabın sayfaları çeşitli özel koleksiyonlara ve müzelerle dağılmıştır). Canlı renkler, gelişmiş bir desen anlayışı ve ifadedeli yüz çizgileri gibi Bağdat Okulu'nun geleneksel öğeleri bu minyatürlerde de görülür. Çerçeve içine alınmamış metni resimleyen minyatürler genellikle satır aralarında bulunmaktadır.

Hariri'nin *Makamât* adlı kitabını resimlemek amacıyla yapılan minyatürler de bütün Arap resim sanatının en güzel örnekleri arasındadır. 1225 ile Moğolların Bağdat'ı ele geçirdiği 1258 arasında yapılan bu resimlerin yer aldığı el yazmalarının en güzel, en eksiksiz ve en iyi korunmuş olanları, 1237'ye tarihlenen ve bugün Paris'te Ulusal Kitaplık koleksiyonlarında bulunmaktadır.

Bir kitabın kapak resmi olan 1287 tarihli "Samimi Kardeşlerin Mektupları" adlı minyatür, Bağdat Okulu'nun üslup özelliklerinin çok uzun yıllar sürdüğünü gösterir. İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan bu minyatür, genelde süsleme özelliği taşımasının yanı sıra ayrıntılardaki gerçekçiliği de dikkati çeker. Minyatürde, kitabın yazarları kâtipleriyle birlikte canlandırılmış, yüzler özellikle vurgulanmıştır.

Bağdat Okulu 1300'lerin başında ortadan kalkması bölgedeki minyatür sanatı Moğol okullarının çeşitli özelliklerini benimsemeye başlamıştır.

Bağdat Paktı, Türkiye, Pakistan, Irak, İran ve İngiltere'nin oluşturduğu karşılıklı güvenlik ve savunma örgütü. Merkezi Bağdat'ta olmak üzere 1955'te kurulmuş, 1959'da da adı Merkezî Antlaşma Teşkilatı(*) (CENTO) olarak değişmiştir.

Hariri'nin *Makamât* adlı kitabından Vasiti'nin bir minyatürü, 1237, Ulusal Kitaplık, Paris
Bibliothèque Nationale, Paris

Egypt Versus the Bagdad Pact

By M. Perlmann

THE Soviet power, given an anchor by Egypt, is trying to entrench itself still further on the Middle Eastern scene: trade with the U.S.S.R. and its satellites from East Germany to China; offers of economic and technical assistance; diplomatic moves showing that Moscow is carefully watching the checkerboard — all fall into the pattern of attempted penetration, the first step towards bigger game. But the big game also has its regional content and significance. The Soviets are playing a pro-Arab versus Israel role, and by supplying arms, changed the balance of power in favor of the Arabs, especially Egypt.

This in turn strengthened the London-Washington tendency of wooing the Arabs. True, London ran into a blind alley in Amman. Following the recent conference in Bagdad of the Bagdad Pact countries, a British general went to Jordan's capital to complete the persuasion and prodding of that country into joining the pact, and to point out the advantages that would accrue (treaty revision; financial arrangements). But something went wrong. There seemed to be a good deal of propaganda, especially among the more articulate and vociferous elements: pupils of the schools, refugees, Palestinians. The British, and the Jordan authorities as well, assert that Saudi Arabian gold (i.e., American dollars paid for Saudi oil) was lubricating discontent. Then there was the constant Amman refrain against Glubb Pasha, the British commander of the Jordan forces. Apparently some officers, influenced by Egyptian contacts, were involved to the extent of a suspected anti-monarchist plot, and some opposition to British commanders.

Mobs took over the streets of the capital and other towns in anti-British, anti-Bagdad alliance and anti-West demonstrations; they damaged the Arab Development Project, attacked UNWRA headquarters at Hebron, an American-supported tuberculosis hospital, and foreign consulates. Three cabinets in as many weeks succeeded one another; Parliament was dissolved; the people were finally promised that the country would not join any alliance involving the West. Egypt and Saudi Arabia offered Jordan aid in lieu of British aid if she joined their alliance. Parliament was reconvened after its dissolution was adjudged illegal. Washington protested against the damage to the American consulate in Jordan-held Jerusalem (where the Stars and Stripes had been ripped down). The anti-rich propaganda gave credence to the suggestion that Communist cells were joining hands with nationalist elements in the anti-Western campaign. Jordan demanded an Arab conference, where Cairo wanted only an Amman-Cairo

Patrick Seale
The Struggle for Syria
A Study of Post-War Arab Politics
1945-1958. 16 London-1986. s. 186-212
s. 213-237.

DN:25595

Deşif / Kesp

Kütüphane / Mecmua

The Baghdad Pact and its Enemies, I

THE Baghdad Pact had a profound effect on every level of Arab politics. It was intended for a dual purpose: as a military weapon against the Soviet Union and as a political instrument of British and Iraqi power in the Arab world. The effectiveness of its first role has yet to be tested, but its second was seen to be a failure almost before its signature. Crippled from the start by Anglo-American disagreement, the Pact foundered on the rock of Iraqi-Egyptian rivalries. But to appreciate its impact on Arab affairs, some account must first be given of the defence debate which raged in the Middle East for a year or more before its conclusion on 25 February 1955. This was the context in which 'Abd al-Nasir's Arab policy took shape, which was to become the dominant theme in the area over the next four years.

ANGLO-AMERICAN DIFFERENCES

Although Britain and the United States were agreed on the importance of defending the Middle East against Communist expansion, they often differed on how this should be done. No exact account of their disagreements can be given in the absence of official documents; but it is clear that failure to concert their policies contributed to the poverty of the arrangements that were ultimately made.

To state their differences in the broadest possible terms, it may be said that while both were agreed on the global strategy of 'containment', Britain was further concerned to salvage what she could from a once dominant position in the Arab world. She therefore preferred to think in terms of a western-sponsored regional defence organization in which her existing treaty rights and military facilities in certain Arab states could be retained under a new multilateral formula. This contrasted with the American view of Middle East defence, which tended to be impatient of Britain's acquired positions and to

envisage a rampart of non-Arab states hard up against Russia's southern flank.

But this distinction was not always so clear-cut. The Americans, too, would have liked to see the Arabs join a collective system if this could have been arranged. Indeed, in the original western plan of 1950-1, Britain and the United States joined with France and Turkey in an abortive attempt to induce Egypt to join a defence system and give a lead to the Arab world.¹ It was only later, during the Anglo-Egyptian negotiations over the Suez Canal Zone base in 1952-4, that Anglo-American policies were seen to diverge. An item in the British case was that a settlement should be conditional on Egypt's agreement to participate in a Middle East defence organization, but this was a point the Americans were less inclined to press. As Eden put it:

... American policy in general seemed to be conditioned by a belief that Egypt was still the victim of British 'colonialism', and as such deserving of American sympathy. It also appeared to be influenced by a desire to reach a quick solution almost at any cost and by a pathetic belief that, once agreement was reached, all would be well. These considerations, combined with a horror of unpopularity and fear of losing their influence with the new regime, particularly on the part of the United States Embassy in Cairo, and also an apparent disinclination by the United States Government to take second place even in an area where primary responsibility was not theirs, resulted in the Americans, at least locally, withholding the wholehearted support which their partner in NATO had the right to expect and which would have been of great, if not decisive, influence on our negotiations.²

Anglo-American differences emerged clearly when the new Republican Administration turned its attention to Middle East defence early in 1953. This fresh American initiative may conveniently be dated from Mr Dulles's tour of the Middle East and South Asia in May. At the start he was plainly still exploring the possibility of Arab participation in a collective system. Colonel 'Abd al-Nasir, who met him at that time, is reported as saying that the Secretary of State's 'conversation was all about military objectives and the means by which to face any possible aggression from outside'. 'Abd al-Nasir continued:

¹ See above, ch. 11.

² *The Memoirs of the Rt Hon. Sir Anthony Eden, KG, PC, MC, iii: Full Circle* (1960), pp. 256-7. Eden makes plain his distrust of the U.S. ambassador in Cairo, Mr Jefferson Caffery (p. 252).

SABİM YATIRILAR ÖZETİ
SİYASİ GÜÇLERİN DİNAMİKLERİ

15 NISAN 1996

دانشنامه جهان اسلام، (۳)، تهران ۱۳۷۶، IRCICA.DN 36948

بغداد، پیمان

۵۶۵

رسمی امریکا دلایلی ذکر کرده‌اند؛ از جمله: پرهیز از رویارویی آشکار با اتحاد جماهیر شوروی، و برنینگیختن مخالفت‌های بیشتر سران کشورهای غیرمتعهد و جهان سوم، نظیر جواهر لعل نهرو و جمال عبدالناصر (زیرینگ، ص ۳۱۳؛ فرهنگ تاریخ، ج ۱، ص ۲۹۵؛ مدنی، ج ۱، ص ۳۳۴؛ هوشنگ مهدوی، ص ۱۳۵).

پیمان بغداد عملاً بیش از سه سال دوام نیاورد و فایده محصلی هم برای کشورهای عضو نداشت. فضای پر تنش و خصم‌آلود جنگ سرد (از پایان جنگ جهانی دوم در ۱۳۲۴ ش/ ۱۹۴۵ تا حدود اواخر دهه ۱۳۴۰ ش/ ۱۹۶۰)، صف‌آرایی‌های سیاسی - نظامی، و موقعیتهای سیاسی کشورهای عضو، زمینه انعقاد این پیمان را فراهم آورد که در اینجا به برخی از مهمترین این موارد اشاره می‌شود:

با پایان یافتن جنگ کره و تقسیم آن به دو کشور در ۱۳۳۲ ش/ ۱۹۵۳ و جبهه‌بندی سیاسی و نظامی، شرق آسیا به منطقه‌ای بحرانی تبدیل شد. این رویداد و همچنین از میان رفتن سلطه سیاسی فرانسه بر هندوچین در ۱۳۳۳ ش/ ۱۹۵۴، به انعقاد پیمان سیتو (پیمان آسیای جنوبی شرقی^۱) و تشکیل پیمانهای نظامی و دفاعی دیگر انجامید (س سیل^۲، ص ۱۹۰). ناتو (پیمان آتلانتیک شمالی^۳) نیز زنجیره نظامی کشورهای غربی را، از کانادا تا یونان و ترکیه، در مرزهای جنوبی اتحاد شوروی کشیده بود. در مرزهای دو بلوک سیاسی - نظامی جنگی نبود، اما نیروهای نظامی مجهز و آماده در برابر هم صف کشیده بودند. خاور نزدیک، میانه، و دور همگی دستخوش آشوب بود. در این هنگام، با قدرت یافتن جمال عبدالناصر (حک: ۱۳۳۲-۱۳۴۹ ش/ ۱۹۵۴-۱۹۷۰) و جنبش ملی گرایان در مصر، مبارزه برای ملی کردن آبراه سوئز آغاز شد، و در نتیجه روابط سیاسی مصر و انگلیس و فرانسه به وخامت گرایید و بر مناسبات سیاسی مصر با انگلیس و برخی کشورهای غربی، و نیز روابط خارجی بعضی کشورهای عربی با این کشورها تأثیر گذاشت. حکومت متمایل به غرب سرهنگ ادیب شیشنگلی (حک: ۱۳۳۱-۱۳۳۲ ش/ ۱۹۵۳-۱۹۵۴) در سوریه با کودتا سقوط کرد و نظامیان متمایل به سیاست مصر بر سر کار آمدند و بدین ترتیب بحران کشورهای عربی شدت گرفت. حکومت ملی‌گرای مصدق (حک: ۱۳۳۰-۱۳۳۲ ش) نیز با کودتا ساقط شد و دولت متمایل به غرب در ایران بر سر کار آمد. نوری سعید، سیاستمدار قدیمی و طرفدار غرب، در ۱۳۳۳ ش/ ۱۹۵۴ کابینه خود را تشکیل داد و به نوبه خود بر شدت بحران سیاسی در

«مشارکت طراحی و معماری» به منظور طراحی یک برنامه بازسازی شهر، با حفظ شیوه سنتی اسلامی، گمارده شد («نمائی کلی از عراق»، ص ۱۳۴).

منابع: جواستورک، نفت و توسعه سرمایه‌داری در عراق، ترجمه پیروز الف، تهران ۱۳۵۹ ش؛ اکارت اهلرز، «شهر شرق اسلامی: مدل و واقعیت»، ترجمه محمدحسن ضیاء توانا و مصطفی مومنی، فصلنامه تحقیقات جغرافیائی، سال ۹، ش ۱ (بهار ۱۳۷۳)؛ ایران، وزارت امورخارجه. اداره اول سیاسی، اطلاعاتی درباره عراق، تهران ۱۳۵۵ ش؛ ایران، وزارت امورخارجه. اداره کل امور حقوقی و معاهدات. اداره امور مرزی و استملاک، سیر تحولات مرزی ایران و عراق، تهران ۱۳۶۵ ش؛ دایرةالمعارف فارسی، به سرپرستی غلامحسین مصاحب، تهران ۱۳۴۵-۱۳۷۴ ش؛ عبدالعزیز دوری، «تاریخ بغداد»، در بغداد: چند مقاله در تاریخ و جغرافیای تاریخی، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و ایرج پروشانی، تهران ۱۳۷۵ ش؛ «نمائی کلی از عراق (۲)»، ترجمه گروه تحقیق خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه روزانه خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۲ مهر ۱۳۶۸، ا.دو.ما، «جغرافیای بغداد»، در بغداد: چند مقاله در تاریخ و جغرافیای تاریخی، ترجمه اسماعیل دولتشاهی و ایرج پروشانی، تهران ۱۳۷۵ ش؛

The Challenge of urbanization: the world's large cities, NewYork: United Nations, 1995; William S. Ellis, "Iraq at war: the new face of Baghdad", *National Geographic*, vol. 167, no.1 (January 1985); Mohamed Scharabi, *Der Bazar: Das traditionelle Stadtzentrum im Nahen Osten und seine Handelseinrichtungen*, Tübingen 1985; TDVIA, s.v. "Bağdat.IV: Son dönem" (by Azmi Özcan); *Westermann Lexikon der Geographie*, vol.1, Braunschweig 1968; *The World book encyclopaedia*, London 1995.

/ مصطفی مؤمنی /

بغداد، پیمان، پیمان همکاری و نظامی میان ترکیه، عراق، انگلستان، پاکستان و ایران، منعقد در ۱۳۳۴ ش/ ۱۹۵۵. این پیمان جایگزین متوا^۱ (سازمان پیمان خاورمیانه^۲) بود، اما پس از خروج عراق از آن ستو^۳ (سازمان پیمان مرکزی^۴) نامیده شد. ایالات متحده آمریکا، با اینکه بزرگترین حامی انعقاد این پیمان بود، و حتی بخش عمده‌ای از هزینه‌های آن را تأمین می‌کرد و، به تعبیری، گرداننده اصلی پشت صحنه به شمار می‌رفت، هیچگاه رسماً بدان نپیوست، اما نمایندگان آن به عنوان ناظر یا به عنوان دیگر، در جلسات آن، بویژه جلسه‌های نظامی و اقتصادی، شرکت می‌کردند. برای نپیوستن

1. Meto 2. Middle East Treaty Organization
4. South East Asia Treaty Organization 5. Seale

3. Central Treaty Organization
6. North Atlantic Treaty Organization

YAYIMLANDIKTAN
GELEN DOKÜMAN

25 Mayıs 2014

4333 PODEH, Elie. The perils of ambiguity: the United States and the Baghdad Pact. *The Middle East and the United States: a historical and political reassessment. Fourth edition.* Ed. David W.Lesch. Boulder: Westview Press, 2007, pp.86-105.

Bagdat Paketi
020088